

KÉT KÖNYV KORUNK NÉMET IRODALMÁRÓL

Az elmúlt hetekben megjelent két kézikönyv időben és térben ugyan eltér egymástól, mégis mindkettő alkalmas arra, hogy a világirodalom, s kivált a német irodalom iránt érdeklődő olvasóknak átfogó képet adjon.

A címével a XX. század német irodalmáról áttekintést ígérő tanulmánykötet az egész német nyelvterület íróiról szóló élvezetes esszék sorát nyújtja, de sajnos, látóterét leszűkíti a század első felére, s ezen időn belül is vitatható, hogy válogatása helyes-e? Kétségtelen, hogy a legnagyobbak helyet kaptak (Kafka, Rilke, Thomas Mann, Heinrich Mann, Brecht, Becher, Hesse stb.), de a második vonalba tartozó kortársaik bemutatásánál már nem érvényesültek következetes szempontok. (Pl. helyet kapott a bestseller színvonalú Remarque, de kimaradt a proletár irodalomra „Takácsok” c. drámájával oly erősen ható Gerhart Hauptmann, s rajta kívül Georg Trakl, Erich Kästner, hogy csak néhány kiváló nevet említsünk.)

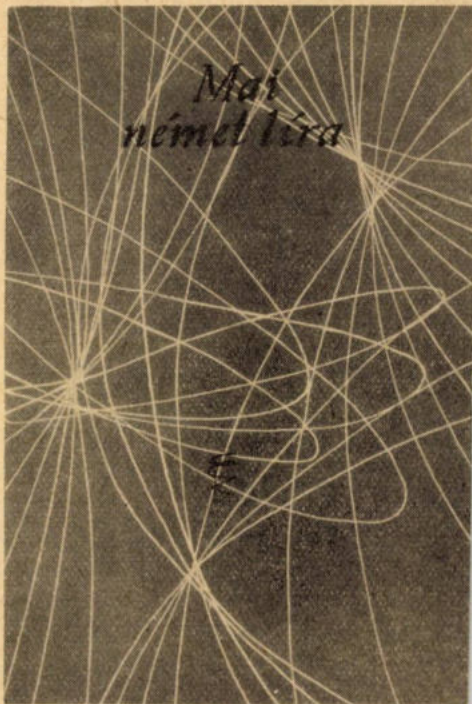
A kötet leginkább azért hagy hiányérzetet, mert a jelen íróit — kiknek munkái kézről kézre járnak, s kikerül annyira szeretnének tájékozódni az olvasók — csak igen kis számban szerepelteti.

Igaz — mondhatnánk — az irodalomtörténeti értékeléshez távlat kell, de kétséges, hogy szükséges-e az időnek, mint legszigorúbb ítésznek rostájára bízni a jelent, s nem helyesebb-e a tévedéseket is vállalva, a meglévő igényt kielégíteni? Ám a tanulmánykötet itt sem következetes. Ad ugyan ízelítőt a Böll, Dürrenmatt és Günther Grass munkásságát ismertető három kiváló tanulmánnyal — ők a „legfiatalabbak” a kötetben —, de adósunk marad a korszak olyan kimagasló alkotóival, mint pl. Paul Celan, Wolfgang Koeppen, Peter Weiss, Rolf Hochhuth és Wolfgang Borchert. (Pedig a legutóbbi helyét már meghatározta az irodalomtörténet, hiszen húsz éve halott...)

Ha a kötet antológia volna, és nem a század körképének megrajzolására törekvő tanulmánykötet, azt mondhatnánk, a válogatás ízlés dolga. De itt fontos kézikönyvről van szó! Hogy e célra mégis jól használható, azt főként Vajda György Mihály alapos és terjedelmes előszavának köszönhetjük, melyben „Goethe századától” az első világháborúig röviden, onnan kezdve napjainkig részletesen elemzi a német, osztrák és svájci irodalmat, meg-

említve és helyükre állítva azokat is, akikről a továbbiakban nem esik szó; a bemutatottakat pedig úgy állítja koruk áramába, hogy az olvasó akkor is jó áttekintést kap, ha az esszéíró esetleg csak egy, vagy néhány jelenség tanulmányozásának szentelte műve egészét.

Arnold Zweig a harmincas években „emigrációs irodalomnak” nevezte a német irodalmat, s a kötet egészéből kitűnik, hogy már 1830-tól 1945-ig többnyire az is volt. Mialatt Németország két imperialista háborút robbantott ki, a német írók legjobbjai a humanizmus szószólói voltak, szenvedélyes tiltakozásukból született az első világháború után az expresszionizmus stílusiránya, vagy inkább irodalmi mozgalma, mely kisebb-nagyobb mértékben szinte minden íróra hatott, s melynek emberiségéért harcoló világszemlélete sokakat a proletárirók táborába indított. S ha sokféle világnézet fért is meg az expresszionizmus zászlaja alatt, később is összekötötte őket az emigráns sors és az antifaszizmus. Mint stílusirány, mint formabontó, kísérletezésre indító erő

ma is hat a két Németország íróira, bár eszmeileg a két irodalom erősen eltérő. Eppen a kelet-német fiatalok — de ma már klasszikusnak tekinthető elődeik, mint Brecht és Becher — példája bizonyítja, hogy a szocialista mondanivalót milyen sokféle, gazdag és újszerű formákkal lehet kifejezni.

Ha a teljességet hiányoltuk is, el kell ismernünk, hogy a bevezető és az általában jól értékelő esszék együtt hiteles képet adnak, amit a függelék igen hasznosan egészít ki az egyes írók rövid életrajzával és bibliográfiájával. Utóbbiból azt is megtudjuk, hogy a felsorolt művek közül mi jelent meg magyarul és mikor. Ezenkívül külön kis bibliográfia tájékoztatja az olvasót a forrásul felhasznált legfontosabb német nyelvű művekről.

A *Mai német líra* c. kötet (szerkesztette, válogatta és jegyzetekkel ellátta Hajnal Gábor) időben és térben szerényebb — csak a két Németország 1945 utáni verstermésének színe-javát mutatja be — azt viszont gazdag sokszínűségében és kiváló ízléssel. A kötet öt részre oszlik: az első a már halott költők lezárt életművének utolsó alkotásait, a második az idős nemzedék ugyancsak kiérlelt „öszkikéit”, a harmadik a költői derékhadnak ezekben az évtizedekben leggazdagabb termését, végül a negyedik és ötödik rész a pályájukat 1945 után kezdő fiatal lírikusok legjellegzetesebb verseit tárja az olvasó elé. A szerkesztő nemcsak már megjelent kötetekből válogatott, hanem több kéziratot is kért a bemutatni kívánt költőktől. Így számos vers a hazai megjelenést megelőzően látott a magyar kötetben napvilágot. Ezáltal ez az antológia pillanatnyilag a modern német líra legteljesebb összefoglalásának mondható. A válogatás érdeme, hogy a közölt versekből tágas európai kilátás nyílik: felismerhető Lorcától Jeszevynig a különböző nemzetiségű költők hatása, ugyanakkor e jellegzetesen német líra legtöbb verse egyetemes emberi és kifejezetten mai problematikát hordoz.

A kronológikus sorrendből következően különböző stílusirányok követői és tartalmi mondanivalójukban is igen eltérő költők kerültek egymás mellé. Kiténik, hogy minden korosztályban akadnak realisták és formabontók, az arány mindkét Németországban csak napjainkban tolódi el az utóbbiak javára.

Tartalmilag inkább az idősebbeknél zonosan a költői mondanivaló. Náluk színe uralkodik az eszmei tartalom, a szen-

vedélyes harag, a kollektív népi szégyenérzet, a háborús emlékek borzalma, mely egyeseknél átfogóan körképszerű (Brecht, Hermlin, Nelly Sachs), másoknál apró emlék-töredékekből sejtetni az egész iszonyatát. A fiatalok útja már elválik, a nyugatiaknál inkább balsejtelmek, félelmek tolnak előtérbe. Életérzésüket talán az 1934-ben született, nyugat-német *Volker von Törne* sorai fejezik ki legtalálhatóan:

*A levest mit főztek
mi esszük meg majd*

*A víz nyakig ér:
nem szomjazunk majd*

*Ők tüzzel játszanak:
nem fagyoskodunk majd.*

Rólunk gondoskodtak.

(Károlyi Amy fordítása)

Mindkét költészetben uralkodik a természettlíra, de nem a régi, harmonikus, goethei világképpel, hanem borzongató halálfélelemmel (nyugaton); biológikus egygyólvadással — képeiben olykor a mi Juhász Ferencünkre emlékeztető módon — kozmikus látásmóddal a keletieknél. Előbbiekre a lét kietlenségének érzése nehezül, az utóbbiak filozófikus természetszemlélete az anyag mitizálását, a nagy egészbe tartozás érzését hirdeti.

Különös időszerűséget ad a kötetnek, hogy a *Nobel-díjas Nelly Sachs* számos versét tartalmazza. Ha a nálunk alig ismert költőnő iránt a kitüntetés érdeklődést ébreszt, a könyvtáros ezt rögtön kielégítheti. Nelly Sachsot — kit annak idején Selma Lagerlöf mentett ki Svédországba és azóta is ott él — érdemes népszerűsíteni, a fasizmus egész iszonyatát kevés költő képes oly szemléletes, kép-gazdag, megrázó és szükszavúan rövid versekbe tömöríteni, mint ő.

A függelékben közölt rövid életrajzok és bibliográfiák megkönnyítik az eligazodást, a kitünő műfordítói gárda (többek közt: Aprily Lajos, Csorba Győző, **Eörsi István**, Garai Gábor, Jékely Zoltán, Kálnoky László, Keresztury Dezső, Nemes Nagy Ágnes, Rab Zsuzsa, Rónay György, Szabó Lőrinc, Vas István, Weöres Sándor) az eredeti versek szépségével ajándékozta meg az olvasót.

Bozóky Éva

AZ ISMERTETETT MŰVEK

A német irodalom a XX. században. Gondolat, 547 l., 33 Ft
Mai német líra. Európa, 477 l., 30 Ft